

УДК 336.275 (045)

Мазур А.М.
(аспірантка ДННУ «Академія фінансового управління»)

ДЕРЖАВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ: СУТЬ І РОЛЬ У ЗДІЙСНЕННІ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ

У статті розглянуто поняття «державні запозичення», визначено їх суть та функції. Досліджено вплив державних запозичень на фінансову політику.

Державні запозичення виступають інструментом залучення тимчасово вільних коштів державою для забезпечення виконання функцій, покладених на сектор загального державного управління.

Вивчення економічної категорії «державні запозичення» дозволило виявити та сформулювати чотири підходи до її трактування, які відображають розуміння цього поняття в суспільстві та розкривають суб'єкти управління.

Сьогодні державні запозичення є основним джерелом фінансових ресурсів для держави. Позикові відносини стосуються кожної сфери фінансової системи України, особливо державних фінансів. Запозичення виступають основою формування фінансових відносин у державі.

В умовах ринкової економіки державні запозичення виконують функції акумуляція фінансових ресурсів; забезпечення фінансування дефіциту бюджету; регулювання кількості грошової маси в обігу; стимулювання розвитку галузей національної економіки; забезпечення рівномірного розподілу фінансових ресурсів на міжнародних ринках; посилення процесів глобалізації фінансових систем. Відповідно до законодавства основною функцією запозичень сектору загального державного управління є забезпечення фінансування дефіциту державного бюджету. Здійснення державних запозичень покладено на центральні органи державного управління.

У подальших дослідженнях потрібно шукати напрями використання державних запозичень, які дозволять підвищити ефективність їх застосування.

Ключові слова: державні запозичення, фінансова політика, сектор загального державного управління, облігація внутрішньої державної позики, державний борг.

Мазур А.М.
(аспірантка, Академія фінансового управління)

ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ: СУТЬ И РОЛЬ В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ФИНАНСОВОЙ ПОЛИТИКИ

В статье рассмотрено понятие «государственные заимствования», определены их суть и функции. Исследовано влияние государственных заимствований на финансовую политику.

© Мазур А.М., 2015

Государственные заимствования выступают инструментом привлечения временно свободных средств государством для обеспечения выполнения функций, возложенных на сектор общего государственного управления.

Изучение экономической категории «государственные заимствования» позволило выявить и сформулировать четыре подхода к ее трактовке, которые отражают понимание этого понятия в обществе и раскрывают субъекты управления.

Сегодня государственные заимствования являются основным источником финансовых ресурсов для государства. Заемные отношения относятся к каждой сфере финансовой системы Украины, особенно государственным финансам. Заимствования выступают основой формирования финансовых отношений в государстве.

В условиях рыночной экономики государственные заимствования выполняют функции аккумуляции финансовых ресурсов; обеспечения финансирования дефицита бюджета; регулирования количества денежной массы в обращении; стимулирование развития отраслей национальной экономики; обеспечение равномерного распределения финансовых ресурсов на международных рынках; усиления процессов глобализации финансовых систем. В соответствии с законодательством основной функцией заимствований сектора общего государственного управления является обеспечение финансирования дефицита государственного бюджета. Осуществления государственных заимствований возложено на центральные органы государственного управления.

В дальнейших исследованиях нужно искать направления использования государственных заимствований, которые позволят повысить эффективность их применения.

Ключевые слова: государственные заимствования, финансовая политика, сектор общего государственного управления, облигация внутреннего государственного займа, государственный долг.

*Mazur Alena,
(graduate student of Academy of Financial Management)*

GOVERNMENT BORROWING: THE ESSENCE AND ROLE IN THE STATE FINANCIAL POLICY

In modern society, the implementation of public borrowing playing an important role in the financial system of Ukraine. Borrowing are the basis for the formation of financial relations in the country. Borrowings relations concerning each area of the financial system, including public finances. At the present stage of state management development borrowing is one of providing funding components of the economy is part of the realization of financial policy.

The article discusses the concept of «government borrowing», defined their essence and function. The effect of government borrowing on financial policy. Government borrowing act as an instrument to attract temporarily free funds of the State to provide the functions assigned to the general government.

The study of economic categories «government borrowing» revealed four and formulate approaches to its interpretation, reflecting the under standing of this conception society and reveal the subjects of management. Implementation of management functions carried out by public borrowings regulation of the financial systemis reflected in the basic regulations of Ukraine. According to the law the main function borrowing of general government is providing funding government deficits. Making government borrowing entrusted to central government.

Today, government borrowing are the main source of financial resources for the state. Borrowings relations concerning each area of the financial system of Ukraine, especially public finances. Loans are the basis for the formation of financial relations in the country.

Government borrowing perform the following functions: the accumulate on of financial resources; the financing of the budget deficit; regulating the amount of money in circulation; promote the development of national economy; ensure equal distribute on of financial resources in internnational markets; strengthening of globalization of financial systems.

In further studies need to look for uses of government borrowing hat will improve the efficiency of their use.

Keywords: government borrowing, fiscal policy, general government, government bonds, government debt.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими чи практичними завданнями. Управління державними запозиченнями на сьогоднішній день в теорії загального управління національною економікою розглядається в правовому полі та реалізується шляхом державного регулювання. Метою дослідження є виявлення економічної сутності державних запозичень і пошук напрямів реалізації функцій державних запозичень при забезпеченні ефективності фінансової системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кредитні відносини країн стали об'єктом наукових досліджень таких вчених, як А.Сміт [14], Д. Рікардо [12], Дж. Кейнс [6]. Дослідженням теоретичних та практичних аспектів державних запозичень активно займаються сучасні вчені, такі як Марченко С.М. [9], Воронова Л.К. [3], Плеханов С.В. [11], Чечель О. [15], Свердан М.М. [13], Башко В.Й., Лютий І.О.

Виділення невирішеної проблеми та мети дослідження. На думку автора, у дослідженнях суті державних запозичень, науковці приділяють недостатню увагу функціям, які покладені на них; залишається відкритим питання підвищення ефективності використання запозичень у секторі загального державного управління. Основним завданням даної роботи є дослідити суть та основні функції державних запозичень у фінансовій політиці держави.

Виклад основного матеріалу дослідження У сучасному суспільстві процес здійснення державного запозичення відіграє важливу роль у фінансовій системі України. Запозичення виступають основою формування фінансових відносин у державі. Позикові відносини стосуються кожної сфери фінансової системи, в тому числі й державних фінансів. На сучасному етапі розвитку державного управління запозичення є однією із забезпечуючих складових фінансування економіки країни, є частиною здійснення фінансової політики держави. Відносини щодо запозичень сектору загального державного управління регулюються Конституцією України. Зокрема в статті 92 Конституції України зазначено, що порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу та порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи встановлюються виключно законами

України [8]. До 2011 р. здійснення внутрішніх державних запозичень регулювалося Законом України «Про державний внутрішній борг України». У статті 2 зазначеного закону було визначено, що державний внутрішній борг України складається із позик Уряду України та позик здійснених при безумовній гарантії Уряду. В даному законі було визначено види та форми внутрішніх державних позик (ст. 4) [5].

На сьогодні основним нормативно-правовим актом, що забезпечує регулювання відносин стосовно державних запозичень є Бюджетний кодекс України. У кодексі визначаються правові засади утворення та погашення державного і місцевого боргу. У статті 2 Бюджетного кодексу України визначено, що запозичення поділяються на державні та місцеві. Державне запозичення – операції, пов'язані з отриманням державою кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування державного бюджету. Міське запозичення – операції з отримання до бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету [1]. Статтею 15 Бюджетного кодексу України визначено, що джерелами фінансування бюджету можуть бути кошти від державних (місцевих) внутрішніх та зовнішніх запозичень. Також для фінансування Спеціального фонду Державного бюджету України можуть використовуватись кредити (позики), що залучаються державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних програм (проектів) [1]. Здійснення державних (місцевих) запозичень визначається статтею 16 Бюджетного кодексу України.

Обсяги здійснення запозичень, їх перелік визначається Законами України «Про Державний бюджет України» на поточний рік. Наприклад, у Законі України «Про державний бюджет України на 2015 рік» визначено, що граничний обсяг державного боргу України станом на 31.12.2015 р. не повинен перевищувати 1 393 950 825,4 тис. грн. Здійснення запозичень планується у розмірі 396 938 412,2 тис. грн (в тому числі 110 201 271,5 тис. грн внутрішніх запозичень та 286 737 140,7 тис. грн зовнішніх запозичень) [4].

Проблемами фінансування державних фінансів через здійснення запозичень вперше почали цікавитися А.Сміт та Д.Рікардо – представники класичної політекономії. Сама суть класичної політекономії, «невидимої руки» А.Сміта започаткувала втручання держави у ринок. А здійснення фінансування бюджету через державні запозичення виключалось. А.Сміт у своїй праці «Дослідження про причину багатства народів» намагається пояснити, які причини спонукали владу країн «віддавати частину своїх доходів у довгострокову заставу або укладати борги» [14, с. 10]. На думку автора, Сміт у вищезазначеній праці піднімав питання ефективного використання запозичених коштів: «у цій книзі я намагався показати... який вплив мали борги влади на дійсне багатство суспільства» [14, с. 24]. Д.Рікардо у своїх «Парламентських промовах» зазначає, що для блага суспільства (нації) державі «необхідно зробити велике зусилля, щоб позбутися національного боргу» [12, с. 5].

Протилежною класичній політекономії є концепція Дж.Кейнса, яка заперечувала класичні закони саморегулювання ринку. Кейнс, на відміну від класиків вважав, що державний попит (який забезпечений запозиченнями), повинен привести до зростання національного доходу [6].

Таким чином, виникає поняття державного запозичення. Державні запозичення активного розвитку та використання набули у ХХ ст. Фінансист Марченко С.М. вважає, що державні запозичення – це залучення державою через уповноважені органи (Міністерство фінансів та інші органи) грошових коштів, іншого майна і

майнових прав, яке передбачає прийняття державою зобов'язань щодо грошових коштів, іншого майна і майнових прав на умовах строковості та платності [9]. На думку Воронової Л.К., державна позика з економічного погляду – це одна з форм обігу позичкового капіталу, яка зводиться до вторинного розподілу вартості валового внутрішнього продукту [3]. Плеханов С.В. проводить дослідження зовнішніх запозичень держави. Він зазначає, що зовнішнє економічне запозичення держави – це особлива економічна категорія, що відображає процес отримання позик суверенною державою з-за кордону на всіх рівнях господарювання, отримання таких позик, їх обслуговування та погашення [11]. О.Чечель вважає, що державні запозичення можна також визначити як політичну категорію. У такому аспекті вони виступають показником внутрішньополітичної ситуації в державі (найперше ступеня довіри громадян до держави) та певним економічним барометром у зовнішньоекономічній та геополітичній сферах [15, с. 460]. М.М. Свердан у своїх працях зазначає, що механізм державних запозичень повинен сприяти вирішенню не тільки проблем, які існують у сфері державних фінансів України, а й наблизитись до розв'язання інших завдань українського народу в ході суспільної еволюції, забезпечуючи стабільність і стимулюючи процес соціально-економічного зростання у сприятливих макроекономічних умовах [13].

Державні запозичення можна розглядати у таких значеннях:

- як економічну категорію;
- як політичну категорію;
- як фінансову категорію;
- як правову категорію (рис. 1).

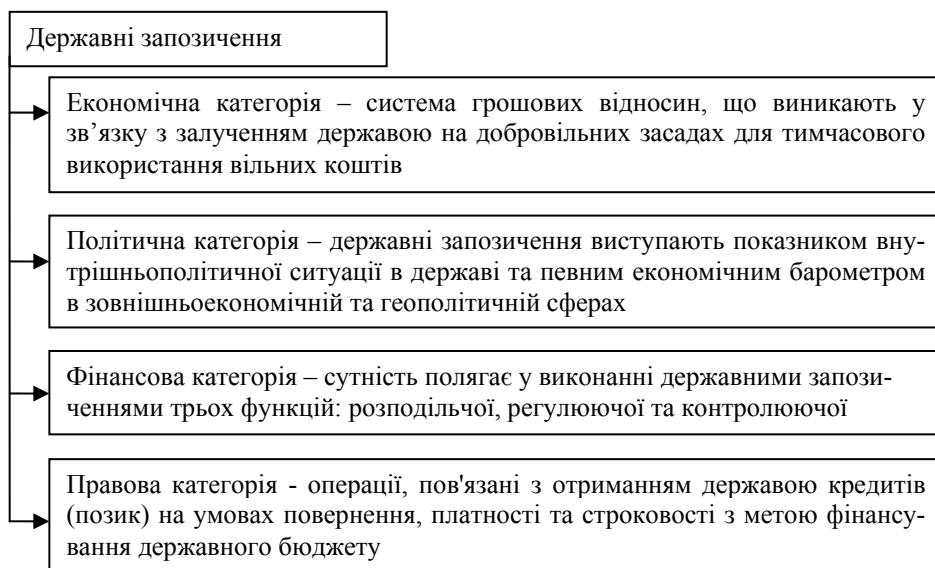

Рис. 1. Визначення категорій державних запозичень*

*джерело: складено автором за даними 1, 4

Як один з видів запозичень, державна позика надається на умовах платності і зворотності. Через певний час надані в борг кошти повертаються з відсотками. Отже, позики, будучи практичним утіленням механізму державної позики, не є дохо-

дом держави, оскільки підлягають поверненню. Державна позика прямо пов'язана з такою фінансово-правовою категорією, як державний борг. У різних країнах він зростає неоднаковими темпами. Однак перевищення державного боргу над валовим національним продуктом більш ніж у 2,5 рази вважається небезпечним для стабільності економіки, особливо для стійкого грошового обігу [3]. Яскравим прикладом зменшення стабільності економіки стала Греція, в якій у 2014 р. державний борг у відсотках до ВВП склав 177,1 %. Відповідно до місця розміщення державні запозичення поділяються на внутрішні та зовнішні. У Бюджетному кодексі України визначено, що джерелами фінансування бюджету можуть бути внутрішні та зовнішні запозичення [1, с. 14].

Внутрішні державні запозичення – це кошти, які залучає держава через відповідні органи державного управління на внутрішньому фінансовому ринку. Внутрішні державні запозичення забезпечують перерозподіл доходів в середині країни. Інструментом внутрішнього державного боргу із залучення фінансових ресурсів є ринок державних цінних паперів. Державні боргові зобов'язання на внутрішньому ринку представлені такими видами цінних паперів: облігація внутрішньої державної позики (ОВДП), облігації місцевих позик, казначейські зобов'язання [7, с. 225].

Зовнішні державні запозичення – це інструмент залучення фінансових ресурсів державою на міжнародному рівні для покриття своїх витрат. На рівень зовнішніх державних запозичень найбільший вплив має політична ситуація в країні. В результаті здійснення зовнішніх державних запозичень може знизитись рівень фінансової безпеки держави.

Сутність будь-якої економічної категорії проявляється через функції, які вона виконує. Автор вважає, що до функцій запозичень загального державного управління можна віднести:

- 1) акумуляція (нагромадження) фінансових ресурсів;
- 2) забезпечення фінансування дефіциту бюджету;
- 3) регулювання кількості грошової маси в обігу;
- 4) стимулювання розвитку галузей національної економіки;
- 5) забезпечення рівномірного розподілу коштів (фінансових ресурсів) на міжнародних ринках;
- 6) посилення процесів глобалізації фінансових систем.

Функція акумуляції, або нагромадження фінансових ресурсів, полягає в тому, що запозичення виступають інструментом акумулювання коштів у фондах фінансових ресурсів, наприклад у Державному бюджеті (обсяг запозичень до державного бюджету у 2014 році склав 332,6 млрд грн [2]). Основною функцією запозичень сектору загального державного управління є забезпечення фінансування дефіциту державного бюджету. Так, у 2014 році дефіцит державного бюджету дорівнював 78,1 млрд грн [2]. Регулювання кількості грошової маси в обігу забезпечується механізмом випуску державних цінних паперів, за допомогою якого держава, в особі виконавчих органів влади, може вилучати готівку з обігу шляхом продажу цих цінних паперів. Стимулювання розвитку галузей економіки, як функція державних запозичень проявляється через використання цих фінансових ресурсів на інвестиційні цілі. Функція посилення процесів глобалізації фінансових систем впливає з попередньої функції і тісно з нею взаємопов'язана. Вона проявляється в існуванні міжнародного кредиту, як виду(форми) запозичень держави. Так держава може позичати кошти в інших держав та в міжнародних фінансових інститутах.

За впливом на фінансову систему країни функції запозичень сектору загального державного управління можна поділити на позитивні та негативні. Позитивні фун-

кції запозичень сектору загального державного управління – це все те що позитивного пливає на розвиток національної економіки та підвищення ефективності використання цих запозичень. Негативні функції проявляються у збільшенні рівня державного боргу та використання запозичених коштів на споживання (покриття дефіциту Державного бюджету, Пенсійного фонду), а не на розвиток країни.

Фінансова політика держави – це сукупність дій держави у сфері фінансових відносин для забезпечення функцій покладених на неї. Основні напрями фінансової політики визначають центральні органи державного управління, які є частиною сектору загального державного управління. До нього відносяться юридичні особи, для яких основною діяльністю є виконання функцій законодавчої, виконавчої або судової влади відносно інших інституційних одиниць в межах певної території. Вони мають повноваження збирати податки та інші обов'язкові платежі, а також витратити їх відповідно до урядової політики. Фінансова політика держави реалізується через розробку законів і контролю за фінансовою діяльністю. Відповідно до Бюджетного кодексу України право на здійснення державних внутрішніх та зовнішніх запозичень належить державі в особі Міністерства фінансів України або особі, яка виконує його обов'язки, за дорученням Кабінету Міністрів України [1]. Тобто здійснення державних запозичень покладено на центральні органи державного управління. Разом з тим, існують державні структури, що мають всі характеристики інституційної одиниці, які створюються для виконання конкретних функцій, мають пряме джерело доходів і відносну свободу в прийнятті рішень щодо їхнього використання. До них належать державні позабюджетні фонди, які відрізняються від державних цільових бюджетних фондів, доходи і видатки яких є частиною доходів і видатків державного бюджету [10].

Сектор загальнодержавного управління включає всі державні установи та всі неринкові некомерційні організації, які контролюються і в основному фінансуються органами державного управління. До таких установ відносяться юридичні особи, які, з правової точки зору, не є органами управління, але вважається, що вони проводять державну політику і фактично є частиною органів загального державного управління. Вони створюються, як правило, для проведення наукових досліджень, розробки державних стандартів і нормативів та здійснення контролю за їхнім дотриманням в різних галузях. До таких неринкових, некомерційних організацій можуть належати, наприклад, галузеві науково-дослідницькі організації.

Висновки та пропозиції. Отже, запозичення сектору загального державного управління охоплюють цілу низку економічних відносин, виступаючи інструментом залучення тимчасово вільних коштів державою для забезпечення виконання функцій покладених на сектор загального державного управління. Дослідження економічної категорії «державні запозичення» дозволило виявити та сформулювати чотири підходи до її трактування, які відображають розуміння цього поняття в суспільстві та розкривають суб'єкти управління. Реалізація функцій управління державними запозиченнями здійснюється шляхом правового регулювання фінансової системи, що відображено в основних нормативних актах України. Пошук фінансових інструментів дозволить в подальших дослідженнях державних запозичень обґрунтувати економічні методи забезпечення реалізації ефективної системи державних запозичень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI / [Електронний ресурс] / Законодавство України / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Бюджетний моніторинг аналіз виконання бюджету за 2014 рік [Електронний ресурс] / Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень – Режим доступу: http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Monitoring%20Quarter%202014/ukr/KV_IV_2014_Monitoring_ukr.pdf.
3. Воронова Л. К. Фінансове право України – Воронова Л.К. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://pidruchniki.ws/pravo/pravove_regulyuvannya_derzhavnogo_kreditu_derzhavnogo_borgu
4. Закон України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» від 28.12.2014 р. № 80-8 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19>
5. Закон України «Про державний внутрішній борг України» від 16.09.1992 № 2604-XII // [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2604-12>
6. Кейнс Дж. М. Трактат про грошову реформу. Загальна теорія зайнятості, процента та грошей / Кейнс Дж.М. – К. : АУБ, 1999. – 189 с.
7. Коблик І.І. Внутрішні державні запозичення: оцінка та перспективи розвитку [Текст] Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.3. – С. 222 – 228.
8. Конституція України [Електронний ресурс] / Законодавство України / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>
9. Марченко С.М. Державні єврооблігаційні запозичення України на міжнародному ринку капіталу Рукопис. – К: 2008. – 225 с.
10. Наказ Державної служби статистики «Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України» від 18.04.2005 №96 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.licasoft.com.ua/index.php/component/lica/?href=0&view=text&base=1&id=509459&menu=361621>
11. Плеханов С В. Внешние заимствования в системе общественного воспроизводства. Автореф., 2003. – 22 с.
12. Рикардо Д. Сочинения: пер. с англ. / Д. Рикардо. – М. : Соцэкгиз, Т.4: Парламентские речи, 1958. – 165 с.
13. Свердан М. М. Державні запозичення в контексті фінансової стабільності в Україні [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16701/1/377-647-648.pdf>
14. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / Адам Смит. – М. : Соцэкгиз, 1962 [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/smit/smit_1.pdf
15. Чечель О. М. Державні запозичення як важливий механізм формування економічної політики держави [Текст] Збірник наукових праць. - 2010. – Вип. 23. – С 459 – 457.

REFERENCES

1. Biudzhetniy kodeks Ukrainy vid 08.07.2010 № 2456-VI / [Elektronnyj resurs] / Zakonodavstvo Ukrainy / Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Biudzhetniy monitorynh analiz vykonannya biudzhetu za 2014 rik [Elektronnyj resurs] / Instytut biudzhetu ta sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen' – Rezhym dostupu: http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Monitoring%20Quarter%202014/ukr/KV_IV_2014_Monitoring_ukr.pdf.
3. Voronova L. K. Finansove pravo Ukrainy – Voronova L.K. [Elektronnyj resurs] Rezhym dostupu: http://pidruchniki.ws/pravo/pravove_regulyuvannya_derzhavnogo_kreditu_derzhavnogo_borgu
4. Zakon Ukrainy «Pro Derzhavnyj biudzheth Ukrainy na 2015 rik» vid 28.12.2014 r. № 80-8 [Elektronnyj resurs] // Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19>
5. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnyj vnutrishnij borh Ukrainy» vid 16.0.1992 № 2604-XII // [Elektronnyj resurs] // Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2604-12>
6. Kejns Dzh. M. Traktat pro hroshovu reformu. Zahal'na teoriia zajniatosti, protsenta ta hroshej / Kejns Dzh.M. – K. : AUB, 1999. – 189 s.
7. Koblyk I.I. Vnutrishni derzhavni zapozychennia: otsinka ta perspektyvy rozvytku [Tekst] Naukovy visnyk NLTU Ukrainy. – 2012. – Vyp. 22.3. – S. 222-228
8. Konstytutsiia Ukrainy [Elektronnyj resurs] / Zakonodavstvo Ukrainy / Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>

ІНШІ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ

9. Marchenko S.M. Derzhavni ievrooblihotsijni zapozychennia Ukrainy na mizhnarodnomu rynku kapitalu Rukopys. – K: 2008. – 225 s.
10. Nakaz Derzhavnoi sluzhby statystyky «Pro zatverdzhennia Klasyfikatsii instytutsijnykh sektoriv ekonomiky Ukrainy» vid 18.04.2005 № 96 [Elektronnyj resurs] Rezhym dostupu: <http://www.licasoft.com.ua/index.php/component/lica/?href=0&view=text&base=1&id=509459&menu=361621>
11. Plekhanov S V. Vneshnye zaymstvovanyia v systeme obschestvennogo vosproyzvodstva. Avtoreferat – 2003.- 22 c.
12. Rykardo D. Sochyneniia: per. s anhl. / D. Rykardo. – M. : Sotsekhyz, T.4: Parlamentskye rechy, 1958. – 165 s.
13. Sverdani M. M. Derzhavni zapozychennia v konteksti finansovoi stabil'nosti v Ukraini [Elektronnyj resurs] Rezhym dostupu: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16701/1/377-647-648.pdf>
14. Smyt A. Yssledovanye o pryrode y prychnakh bahatstva narodov / Adam Smyt. – M. : Sotsekhyz, 1962 [Elektronnyj resurs] Rezhym dostupu: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/smit/smit_1.pdf
15. Chechel' O. M. Derzhavni zapozychennia iak vazhlyvyj mekhanizm formuvannia ekonomichnoi polityky derzhavy [Tekst] Zbirnyk naukovykh prats'. – 2010. – Vyp. 23. – S. 459 – 457.